

Soropipa (inklusive halm-, vass- och sävpipa samt påskpipa, kaza)

Struktur och historia

Soropipan antas ha använts senast under medeltiden och var det enda kända blåsinstrumentet med fingerhål i hela Finland och Karelen. Ljudet i detta arkaiska klarinettliknande instrument frambringas av ett rörblad (nedan kallat rör) som skärs intill en knut i den ihåliga stjälken på en rörformig växt. Lämpliga material är bland annat vass (*Phragmites australis*), rågstrå och ängelika (*Angelica sylvestris*).

Bild 1. Rörbladen på halm- och vasspipor skärs vanligtvis i olika riktningar

De flesta pipor hade endast tre eller fyra fingerhål, och vissa inga alls. Pipor utan fingerhål spelades växelvis, flera samtidigt, eller med olika speltekniker.

Soropipor tillverkades och spelades ofta som tidsfördriv av barn, herdar och fiskare. De användes också vid ankjakt. Konsten att tillverka halmpipor spreds troligen i samband med jordbruk och införandet av järnverktyg. Under rågskörden slipades skärar och pipor gjordes till barnen; fäderna tillverkade dem åt sina unga medan de vaktade tröskladorna.

Musiken improviserades, ofta inspirerad av naturens ljud och kyrkklockor, ibland i växling med runosång. De mest skickliga spelarna kunde stämma sina pipor och spela marscher och andra sånger. Piporna användes också för lekfulla hyss: pojkar som gömde sig i rågfälten kunde skrämman flickor som passerade på väg till dans.

En av de äldsta traditionerna kan vara påskpipans bruk: på natten lät man pipan ljuda för att avvärja häxor och säkerställa lycka för boskapen. Flera besvärjelser kopplade till piptillverkning har också bevarats. De uttalades medan pipan rullades mellan handflatorna för att få den att låta rätt. I vissa områden förbjöd de äldre barnen att spela, eftersom ljudet ansågs locka till sig ormar. I Värmland, Sverige, spelade skogsfinnar halmpipor på julafton för att hålla sig vakna. Längre österut, i Karelen, dokumenterade folklöreinsamlaren A. O. Väisänen soropipospel 1916, inklusive den berömde klagosångaren Matjoi Plattanen.

Soropipor passar också i modern tid. Att bygga vass- och andra stråpipor är enkelt och givande – det finns rikligt med material i naturen året runt. De uppmuntrar till att uttrycka ett brett spektrum av känslor, skoja och utforska egna och gemensamma naturliga sätt att göra musik på.

Byggsteg för rörpipa

Material

De mest hållbara stråpiporna tillverkas av vass som skördats mellan januari och maj, råg som samlats i augusti och ängelika som skurits i september. På sommaren kan även hundkäx användas till kortlivade pipor. Skär stående, härdade stjälkar vid basen med kniv, lie eller lieblad. Ta bort de mjuka topparna och samla stjälkarna i påse för transport. Torka vid behov och förvara på en välventilerad, torr plats.

Bild 2. Njut av naturen, men använd skyddsglasögon vid samling av stjälkar.

Bilder 3–12. Bygg en vasspipa
steg för steg

Skär stjälken till pipämnen vid knuten

Arbeta försiktigt och håll första hjälpen nära till hands.

Greppa strået med vänster hand strax till vänster om knuten och håll kniven upprätt bakom strået med den andra handen. Pressa knutens mitt med tummen mot bladet och vrid samtidigt strået framåt och uppåt. Alternativt, håll kniven normalt, placera bladet mot knuten och tryck ner medan du vider strået. Efter några varv, ta tag i strået på båda sidor om knuten och bryt av. Om strået inte går av, fördjupa spåret. Från ett strå får du cirka 5–8 pipämnen.

Skär rörbladet

Använd brytbladskniv eller täljkniv. Håll ämnet några cm från den smala, cylindriska spetsen. Placera bladet 5 mm från spetsen i ungefär 45° vinkel och skär genom väggen. Lyft rörbladet och förläng det till cirka 3 cm genom att vrida bladet under det. Tummen vid basen hindrar bladet från att bli för långt. Alternativt kan du dra sidosnitt separat med kort blad. Ett lyckat rörblad sticker upp någon millimeter.

Öppna knuten

Använd fil, kniv, syl eller en spetsigt tippad rot på en björkkvist.

Ta bort hinnan

Tryck ned röret och för in en björkkvist eller en fil genom pipan. Rör skrapan fram och tillbaka och vrid samtidigt. Blås ut rester.

Få pipan att ljuda

Observera: Rörbladet måste vibrera för att ge ljud. Sätt pipan djupt i munnen, stäng änden med tungan och blås. Om pipan inte låter kan det bero på spelaren, instrumentet eller båda. Röret kan vara för lågt, djupt/brett, kort eller långt. Ett litet hål bredvid röret kan hindra ljudet. Testa olika blåsstyrkor och håll pipan torr.

Skär fingerhål

Skär 4–8 fingerhål snett genom pipans vägg vid basen, i linje med röret. Gör nästa snitt spegelvänt 3–5 mm från det första och vrid bladet för att lossa biten. Skär resterande hål efter önskemål. Du kan hitta durtonskalan genom att börja 4 cm från botten och använda mönstret 1–1–½–1–1–½. Gör pipor i olika tonarter genom att placera fingerhålen på olika ställen.

Finputs fingerhålen

Vrid en spetsig rund pinne i varje fingerhål medan du stöder vid sidorna. Skrapa pipans insida en gång till.

Fäst proppen

Forma en ärtstor bit bivax till en cylinder och skruva in den som en plugg i pipans munända, ovanför röret. Klipp av överflödigt material. Alternativt kan du tälja en torr kvist till passande storlek, sätt en droppe lim och trycka in den 5 mm i pipans munända. Låt torka, såga av och slipa ytan med sandpapper.

Fodral till pipan

Såga av en bit elrör (fråga gärna en elektriker om överblivna rör) eller ett annat lämpligt, helst återvunnet rör, några centimeter längre än själva pipan.

Använd till propparna en torr gren, cirka 7 cm lång och något tjockare än rörets innerdiameter. Tälj bort lite bark och yta så att proppen nästan passar. Tillsätt en droppe lim, knacka in den 1–2 cm i röret mot ett hårt underlag eller med en hammare, och såga av i jämnhöjd med rörkanten.

Tälj vid behov resten av grenen så att proppen sträcker sig ungefär 2 cm in i röret. Jämna till rörändarna och propparna med kniv eller sandpapper. Om du vill kan du linda röret med en remsa kokt björknäver eller tyg.

Ett fodral kan också göras av en torr gren, borrarad med ett långt träborr, eller av en färsk flädergren där den mjuka mären tagits bort.

Bild 13. Rörpipa med fodral klätt i björknäver

Soropipar bygdes under evenemanget «Læven og lokk – Nordisk instrumentbyggarseminarium» i Oslo, 23–24 oktober 2025. Seminariet organiserades av Karstein Grønnesby och Sylvelin Hege Sevilhaug i samarbete med Norsk lur- og bukkehornlag. Foto: Minna Hokka

Video från instrumentbyggarseminariet:

<https://www.youtube.com/shorts/c-WmTTitUIM>

Foto: Minna Hokka

Koski TL 19 februari 2026

Minna Hokka

minnahokka.com

Seminariet genomfördes med stöd från:

K Kulturrådet

NORSK SENTER FOR
**FOLKEMUSIKK
OG FOLKEDANS**